PARAMETRUL POZIȚIEI CENTRULUI ŞI EFECTELE SALE PRAGMATICE ÎN TRECEREA DE LA LATINĂ LA LIMBILE ROMANICE

ADAM LEDGEWAY
Universitatea din Cambridge

1. Introducere

După cum a observat Väänänen (1982: 259), structurile discontinue produse prin antepunere (aşa-zisul hiperbat) reprezintă „one of the most distinctive features of Latin with regard to Romance", o trăsătură care, în ciuda supraviețuirii sale reziduale în primele texte romanice (Cornilescu, Nicolae 2011; Ledgeway 2012; Dragomirescu 2013; Nicolae 2013: cap. 3, §2.2.31, §3.3.5; Poletto 2014), este deja caracterizată de un declin evident în latina subliterară şi tardivă (Adams 1971: 10; 1976b: 140; Herman 1985: 351–353; 2000: 82; Bauer 2009: 288–292). Aşadar, contrastele ca (1a-b) subliniază o schimbare importantă a ordinii cuvintelor în trecerea de la latină la limbile romanice, în sensul că latina permite liber structurile discontinue precum (1a), produse prin deplasarea adjectivului *celeris* la periferia stângă a DP-ului, încălcând aparent Left Branch Condition (LBC; Ross 1967), pe când subextracția adjectivului *rapid* din NP-ul românesc, sub (1b), se dovedeşte negramaticală.

(1) a. [$_{DP}$ [$_{Spec}$ ***celeris***] [$_{NP}$ *spe* ~~*celeris*~~ *subsidii*]] *confirmata*
rapid.GEN nădejde.ABL ajutor.GEN întărită
(lat., Caes. *B.C.* 3.69.2)

b. *întărită de* [$_{DP}$ [$_{Spec}$ (****rapid***)] *nădejdea* [$_{NP}$ ~~*nădejdea*~~ *unui ajutor* ***rapid***]] (rom.).

Argumentările tradiționale în favoarea naturii neconfiguraționale a latinei au accentuat adesea existența unei ordini a cuvintelor pragmatic determinate şi existența structurilor discontinue precum (1a), ambele fenomene identificate de Hale (1983) ca fiind criterii importante pentru a institui neconfigurationalitatea (Ledgeway 2012: §3.4). În loc de a le considera două fenomene necorelate, cu discontinuitatea interpretată ca o consecință strict structurală a lipsei organizării frazale ierarhice, vom trata discontinuitatea frazală ca un reflex al ordinii cuvintelor pragmatic determinate care, ca parte dintr-o operație de focalizare / topicalizare, deplasează secvențe individuale de structură la marginea stângă a domeniilor fazale individuale (DP, PP, *v*P, CP), unde primesc o interpretare pragmatic proeminentă, fenomen pe care de acum înainte îl vom numi „antepunere periferică" (engl. *edge fronting*).

Superficial, s-ar părea că diferența dintre (1a) şi (1b) indică faptul că pierderea hiperbatului şi, aşadar, a antepunerii periferice în trecerea de la latină la limbile romanice nu este arbitrară, ci rezultă din distribuția complementară a antepunerii la periferia stângă a DP-ului şi din prezența articolelor (cf. Uriagereka 1988: 113). În special, distribuția

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

evidențiază cum accesibilitatea periferiei DP-ului depinde direct de proprietățile poziției D care, dacă este inactivă/defectivă, precum în latină, limbă ce nu cunoaşte articolele, permite liber antepunerea în poziția specificatorului său asociat, dar blochează o astfel de antepunere în limbi dotate cu articole, precum limbile romanice, unde poziția D este, prin contrast, activă. Într-adevăr, această generalizare este confirmată de analiza toscanei vechi propusă de Poletto (2014: §3.1), care observă că în cazurile rare în care „an XP is preposed in front of the N, the N never has a definite determiner". Aşa se iveşte o dezvoltare complementară a pierderii graduale a antepunerii periferice şi a apariției progresive a articolului (Ledgeway 2012: §4.2.2), localizând cauza acestei schimbări în proprietățile centrului D. Deşi este empiric corectă, vom arăta că corelația dintre pierderea antepunerii şi apariția articolelor nu este decât epifenomenală şi, în cele din urmă, trebuie interpretată ca reflex al unei schimbări a parametrului poziției centrului.

2. Deconstrucția neconfiguraționalității

În esență, neconfiguraționalitatea aparentă a latinei poate fi descompusă în două ingrediente principale: i) ordinea gramatical liberă a cuvintelor rezultând dintr-o schimbare în curs a parametrului poziției centrului, care permite *a priori* complementelor / termenilor subordonați să se plaseze sau la stânga, sau la dreapta centrului; şi ii) ordinea pragmatic determinată a cuvintelor cu frecventele structuri discontinue produse prin cea mai mare accesibilitate a avansării elementelor topicalizate şi focalizate la poziții situate în marginea stângă a proiecțiilor funcționale individuale. Aşa interpretată, apariția aparentă a configuraționalității în limbile romanice trebuie considerată ca fiind efectul superficial al rigidificării parametrului poziției centrului şi al accesibilității limitate a antepunerii la poziții ale periferiei stângi din interiorul proiecțiilor funcționale, schimbări formale care dau impresia superficială a diferențelor de configuraționalitate şi de structură funcțională dintre latină şi limbile romanice.

2.1. *Deconstrucția ordinii cuvintelor gramatical liberă: Roll-up*

Rigidificarea treptată a ordinii cuvintelor în trecerea de la latină la limbile romanice se poate explica pe baza unei inversări progresive a parametrului poziției centrului (Ledgeway 2012: 202–235). Presupunând că în dezvoltarea de la latina arhaică la limbile romanice ordinea centrelor (mai jos îngroşate) şi a complementelor (mai jos subliniate) a suferit o schimbare de la un principiu armonic de organizare liniară la altul (adică complement-centru ⇒ centru-complement) – precum ilustrează pozițiile centrelor adjectivale *parisuma* şi *egală* la finalul şi la începutul grupului în (2a–b) –, cea mai mare libertate a ordinii cuvintelor tradițional recunoscută pentru latina clasică poate fi înțeleasă ca fiind rezultatul faptului că ocupă o poziție intermediară artificial susținută în această schimbare care duce la linearizări (diz)armonice amestecate ca (3a–b):[1]

(2) a. *quoius* *forma* *uirtutei* ***parisuma*** *fuit*
cărui frumusețe vitejie.DAT egală.SUPRL.NOM fuse
(lat. arhaică, *CIL* 1^2.7)

b. *a cărui frumusețe fuse* ***egală*** *cu vitejia sa* (rom.).

[1] Cauzele schimbării liniarizării centrului şi a complementului sunt explorate în legătură cu Final-over-Final-Constraint-ul (FOFC) şi cu principiul de armonizare intercategorială în Ledgeway (2012: 238–258).

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

(3) a. *constantibus hominibus* ***par*** *erat* (lat., Cic. *Diu.* 2.113)
hotărâți.ABL oameni.ABL egal.NOM era
„[teama noastră] era egală cu cea a oamenilor mai hotărâți”
b. *illa erat uita […] libertate esse* ***parem*** *ceteris*
acea.NOM era viață.NOM liberate.ABL fi egală.ACC ceilalți.DAT
„Pentru el viața […] însemna a se simți egal cu ceilalți cetățeni în libertate”
(lat., Cic. *Phil.*1.34)

Oscilația între structuri cu centrul la finalul şi la începutul grupului în istoria latinei, o dimensiune de variație a unei naturi strict formale fără niciun efect perceptibil asupra interpretării, poate fi explicată prin raportare la două axe de variație, prima în legătură cu variația diacronică – centru-complement (latina arhaică) ⇒ complement-centru (latina veche / tardivă) – şi a doua în legătură cu variația diafazică, şi indubitabil diastratică şi diamezică – complement-centru (latina formală, literară) vs centru-complement (latina subliterară, colocvială). Putem astfel interpreta aceste fapte ca ilustrând inversarea progresivă a parametrului centrului spre o fixare a ordinii centru-complement (Adams 1976a; Oniga 2004: 102–103; Clackson, Horrocks 2007: 29, 31); din această perspectivă, latina clasică (3a–b) manifestă un comportament ambivalent din cauza caracterizării sale neuniforme privitoare la aceste două dimensiuni de variație, adică nearhaică (de aceea, ordinea centru-complement), dar formală şi literară (de aceea, ordinea complement-centru).

Din punct de vedere teoretic, această variație liniară poate fi înțeleasă prin eventuala aplicare a unei mutări liniare definite *roll-up* (adică operația de „rostogolire”). După Kayne (1994), presupunem Ipoteza de Bază Universală conform căreia toate limbile prezintă aceeaşi ordine subiacentă centru-complement. Astfel, când complementul unui verb, de pildă, apare la stânga centrului său, trebuie să se fi deplasat spre stânga „rostogolindu-se” peste verb de la poziția sa de bază la un specificator (intern) derivat. Se exemplifică ambele opțiuni din domeniile verbal şi nominal prin următoarele perechi minimale:

(4) a. ***instruit*** *aciem* (lat., Liv. 33.15.19; complement *in situ*)
organiză linie.de.luptă.ACC
b. *aciem* ***instruit*** ~~*aciem*~~ (lat., Liv. 7.37.7; complement rostogolit)
linie.de.luptă.ACC organiză
„organiză linia de luptă”

(5) a. ***metum*** *rerum nouarum* (lat., Cic. *Att.* 5.21.3; complement *in situ*)
teamă.ACC lucruri.GEN noi.GEN
„teama de revoluție”
b. *urbanarum rerum* ***metum*** ~~*urbanarum rerum*~~
orăşeneşti.GEN lucruri.GEN teamă.ACC
„teama de situația din oraş” (lat., Cic. *Att.* 5.18.1; complement rostogolit)

Astfel, organizarea gramaticală diferită a limbilor romanice şi, în special, ordinea lor rigidă centru-complement primesc acum o explicație simplă, legată de pierderea operației de *roll-up* din gramatică, precum ilustrează structurile româneşti corespunzătoare de sub (6a-b):

(6) a. *el (*linia de luptă)* ***organiză*** *linia de luptă* (rom.);
b. *(*de lucrurile noi)* ***teama*** *de lucrurile noi* (rom.).

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

2.2. ***Deconstrucția ordinii cuvintelor pragmatic libere: antepunerea periferică***

Pe lângă fluctuația la nivel sintactic între o ordine conservatoare complement-centru şi o ordine inovatoare centru-complement, se recunoaşte că şi pragmatica joacă un rol semnificativ în determinarea ordinii cuvintelor din latină. Putem da socoteală pentru această dimensiune a organizării propoziționale din latină, în mare măsură absentă din limbile romanice, dacă presupunem o mai mare accesibilitate a antepunerii constituenților topicalizați / focalizați la periferia stângă a proiecțiilor funcționale individuale. În limbile romanice se exploatează şi se explicitează structura funcțională datorită lexicalizării pozițiilor de centru prin categorii funcționale ca, de exemplu, determinanții şi auxiliarele (7a), precum şi prin operația de deplasare a verbului / substantivului (7b) la aceleaşi poziții de centru (Belletti 1990; Longobardi 1994; Cinque 1999; Ledgeway 2012: cap. 4). În schimb, latinei îi lipsesc astfel de categorii funcționale şi deplasarea verbului / substantivului, dar manifestă dovezi extinse şi ubicue ale prezenței structurii funcționale prin exploatarea antepunerii constituenților topicalizați şi focalizați la poziții de specificator situate în marginea stângă a aceloraşi proiecții funcționale (7c):

(7) a. $[_{TP/DP}\ [_{Spec}\ Ø]\ [_{T'/D'}\ \mathbf{X_{Aux/Det}}\ [_{VP/NP}\ V/N\ XP]]]$ (cf. ***Pot*** *încă dormi* / ***Cei*** *doi cai*)
b. $[_{TP/DP}\ [_{Spec}\ Ø]\ [_{T'/D'}\ \mathbf{V/N}\ [_{VP/NP}\ \sout{V/N}\ XP]]]$ (cf. ***Dorm*** *încă* ~~*dorme*~~ / ***Caii*** *repezi* ~~*caii*~~);
c. $[_{TP/DP}\ [_{Spec}\ \mathbf{XP_{Top/Foc}}]\ [_{T'/D'}\ Ø\ [_{VP/NP}\ V/N\ \sout{XP}]]]$ (cf. ***Repentinam*** *Gabini defensionem* ~~*repentinam*~~).

Putem afirma, aşadar, că la nivelul structurii funcționale latina favorizează o sintaxă de tip XP, iar limbile romanice o sintaxă de tip X, o observație care se reflectă în exploatarea explicită generalizată a pozițiilor de specificator şi, respectiv, de centru din periferia stângă. Să considerăm drept exemplu propozițiile de sub (8), unde SpecDP este evidențiat prin adjectivul focalizat discontinuu *summo* din exemplul latin (8a), pe când în traducerea spaniolă a aceleiaşi propoziții (8b) centrul DP-ului este lexicalizat prin prezența articolului hotărât *el,* dar modificatorul adjectival *del más alto* rămâne in situ. Pe scurt, se observă o distribuție complementară între antepunerea pragmatică şi disponibilitatea categoriilor funcționale precum determinanții şi auxiliarele. Deci emitem ipoteza că ordinea cuvintelor pragmatic determinată din latină rezultă în urma disponibilității antepunerii la poziții situate în marginea stângă, o operație aparent blocată în limbile romanice, ca urmare a lexicalizării explicite a poziției de centru asociate.

(8) a. $[_{DP}\ [_{Spec}$ ***summo***$]$ $[_{D'}$ Ø $[_{NP}$ *homo* $[$~~*summo*~~ *ingenio*$]]]]$
cel.mai.înalt.ABL om.NOM talent.ABL
(lat., Cic. *De or.* 1.104)

b. $[_{DP}\ [_{Spec}$ (****del*** ***más*** ***alto***$)]$ $[_{D'}$ *el* $[_{NP}$ *hombre* $[$***del*** ***más*** ***alto***
cel.GEN mai înalt -ul om cel.GEN mai înalt
talento$]]]]$ (sp.).
talent
„omul cel mai talentat”

Odată ce antepunerea locală la poziții din periferia stângă devine posibilă, aceleaşi poziții pot servi ca portiță de ieşire pentru a alimenta operații suplimentare de antepunere la poziții din periferia stângă încă şi mai îndepărtate şi pragmatic proeminente din interiorul suprastructurii nominale şi propoziționale, precum ne exemplifică extracția adjectivului *summam* la poziția inițială de propoziție sub (9), asociată cu violarea LBC-ului.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

(9) *qui* [$_{CP}$ [$_{Spec}$ ***summam***] [$_{C'}$ *inter eos habet* [$_{DP}$ [$_{Spec}$ ~~*summam*~~]
care.NOM mai.înaltă.ACC între ei.ACC are
[$_{NP}$ [~~*summam*~~] *auctoritatem*]]]].
autoritate.ACC
„… care printre ei are cea mai mare autoritate” (lat., Caes *B.G.* 6.13.8)

3. Declinul antepunerii periferice

3.1. *Analize precedente*

Este natural să se interpreteze declinul antepunerii periferice în trecerea de la latină la limbile romanice ca fiind concomitent cu declinul sistemului cazual, dat fiind că ordinea cuvintelor pragmatic determinată şi discontinuitatea din latină par să fie legitimate prin disponibilitatea unui sistem flexionar şi cazual bogat (Bauer 2009: 286). Totuşi, în opinia lui Herman (1985: 355) sistemul de caz şi de acord morfologic din latină încă era esenţial intact pe vremea când s-au manifestat primele semne ale declinului antepunerii periferice, o constatare care ne obligă să recunoaştem că „the loss of structural disjunction was not a consequence of the loss of the case system”.

Trebuie, aşadar, să fie o altă explicaţie a dispariţiei antepunerii periferice în dezvoltarea de la latină la limbile romanice. Mai sus s-a constatat că antepunerea operează asupra unei bucăţi de substructură nominală, deplasând-o din cauza topicalizării şi a focalizării cel puţin până la periferia stângă a DP-ului imediat superior (8a), de unde poate eventual ieşi din graniţele DP-ului, pentru a ajunge la poziţii de focus / topic mai proeminente din marginea stângă a PP-ului, a *v*P-ului şi a CP-ului (9). Cu toate acestea, în cazul în care nu se produc antepuneri la periferia stângă a DP-ului, toate celelalte eventuale avansări spre poziţii mai înalte sunt blocate, o observaţie care subliniază că deosebirea esenţială dintre latină şi limbile romanice se reduce în mod decisiv la nivelul DP-ului. Într-adevăr, limbile romanice oferă dovezi bogate ale poziţiilor de focus / topic la nivelul CP-ului şi al *v*P-ului (Ledgeway 2012: 14.4.2, §5.4.3.1), fapt care demonstrează că ceea ce împiedică CP-ul şi *v*P-ul să găzduiască substructurile nominale rezultă dintr-un efect de barieră al DP-ului romanic care blochează subextracţiile din NP conform Left Branch Condition, formulat de Ross (1967). Din acest motiv, pe lângă poziţia de bază postnominală (10a), latina permite şi extracţia adjectivelor din NP spre periferia stângă a DP-ului (11a) sau de la această poziţie spre o periferie stângă mai înaltă (12a), pe când limbile romanice nu permit nici una dintre aceste două opţiuni (11b, 12b). În consecinţă, limbilor romanice nu le rămâne decât un mod legitim ca modificatorii acestui tip să poată primi o interpretare pragmatic marcată şi să ajungă la periferia stângă inferioară a *v*P-ului sau la periferia stângă superioară a CP-ului, adică întregul DP care conţine aceşti modificatori trebuie să se antepună (13a-b).

(10) a. *inter* [$_{DP}$ [$_{NP}$ *aues* [***albas***]]] *uetuit consistere coruum*
printre păsări.ACC albe.ACC interzise rămâne corb.ACC
(lat., Ov. *Met.* 2.631–2)

b. *entre* [$_{DP}$ [$_{D'}$ las [$_{NP}$ *aves* [***blancas***]]]] *vedó al cuervo asentarse*
printre le- păsări albe interzise -lui corb(u) aşeza=se
„interzise corbului să se aşeze printre păsările albe” (sp.)

(11) a. [$_{DP}$ [$_{Spec}$ *cumque* ***albis***] [$_{D'}$ Ø [$_{NP}$ *ossa* [[~~*cum albis*~~] *medullis*]]]] […]
cu=şi albe.ABL oase.ACC măduve.ABL
condebat in aluum (lat., Ov. *Met.* 14.208–9);
îngropă în pântece.ACC

BDD-V1106 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

b. *sepultaba* [$_{DP}$ (*[$_{Spec}$ ***blancas***]) [$_{D'}$ *los* [$_{NP}$ *huesos* [*con* *médulas*
îngropă albe -le oase cu măduve
[***blancas***]]]]] (sp.)
albe
„îşi umplu burta cu oase pline de măduve albe”

(12) a. [$_{PP}$ [$_{Spec}$ ***albis***] in [$_{DP}$ [$_{Spec}$ ~~*albis*~~] [$_{D'}$ Ø [$_{NP}$ *turribus* [~~*albis*~~]]]]]
albe.ABL în turnuri.ABL
(lat., Ov. *Met.* 4.48)

b. [$_{PP}$ (*[$_{Spec}$ ***blancas***]) *en* [$_{DP}$ ([$_{Spec}$ ~~*blancas*~~]) [$_{D'}$ *las* [$_{NP}$ *torres* [***blancas***]]]]]
albe în -le turnuri albe
„printre hulubăriile albe” (sp.)

(13) a. *[***blanca***] *escogieron* [$_{DP}$ [$_{Spec}$ ~~*blanca*~~] [$_{D'}$ *la* [$_{NP}$ *limusina* [~~*blanca*~~]]]] (sp.)
albă aleseră -a limuzină

b. [$_{DP}$ *la limusina* ***BLANCA***] *escogieron* [$_{DP}$ ~~*la limusina* [*blanca*~~]] (sp.).
-a limuzină albă aleseră
„LIMUZINA ALBĂ aleseră”

Aşa cum am observat sub §1, contrastele latine-romanice ca (11)-(12) demonstrează o distribuție complementară între antepunerea la periferia stângă a DP-ului şi prezența articolului. Din perspectivă diacronică, observăm o dezvoltare complementară în pierderea progresivă a antepunerii periferice şi în apariția articolului (Ledgeway 2012: §4.2.2), o observație care pare să situeze cauza acestei schimbări la nivelul proprietăților poziției D. Mai există multe arbordări pentru a implementa teoretic această generalizare empirică, dintre care vom examina aici pe scurt câteva (pentru o vedere de ansamblu, vezi Bošković 2003; 2005a,b; 2008).

De pildă, contrastul latino-romanic s-ar putea asimila tradiționalei variații parametrice în domeniul efectelor interlingvistice ale subiacenței (Rizzi 1982), unde se observă, drept ilustrație, că, pe lângă NP, şi IP constituie un *bounding node* (adică, un „nod de legătură”) în engleză, dar nu în italiană, unde CP reprezintă un *bounding node*. Această diferență explică de ce deplasarea pronumelui relativ, care se poate muta peste cel mult un *bounding node*, este ilicită în exemplul englezesc (14a), unde pronumele relativ trece peste două *bounding nodes*, dar gramaticală în exemplul italienesc (14b), unde nu avansează peste decât un *bounding node*.

(14) a. **John's new idea* [$_{CP}$ [*of which*] [$_{\mathbf{IP}}$ ***I can imagine*** [$_{CP}$ [*what*] [$_{\mathbf{IP}}$ ***you think*** ~~*of which*~~]]]], *will soon become known to everybody* (eng.)

b. *la nuova idea di Gianni* [$_{CP}$ [$_{Spec}$ *di cui*] [$_{IP}$ *immagino* [$_{\mathbf{CP}}$ [$_{\mathbf{Spec}}$ ***che cosa***] [$_{IP}$ *pensi* ~~*di cui*~~]]]] *diverrà presto di pubblico dominio* (it.)
„Noua idee a lui Ion despre care îmi imaginez ce părere ai va deveni repede cunoscută de toți”

În acelaşi fel am putea presupune că, pe când în limbile romanice şi DP, şi NP reprezintă *bounding nodes*, în latină numai NP se poate califica ca un *bounding node* şi nu se inhibă, aşadar, extracția din DP în cazuri precum (11a, 12a). Chiar dacă empiric adecvată, o asemenea analiză nu reprezintă nimic altceva decât o stipulație care pur şi simplu reformulează doar observația empirică originală.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

Altă arbordare, sprijinită viguros de către Bošković (2003; 2005a,b; 2008; 2009) şi Bošković şi Gajewski (2011), constă în presupunerea că, spre deosebire de limbile romanice, expresiile nominale din latină nu proiectează stratul funcțional DP, astfel încât toate expresiile nominale trebuie considerate NP (pentru o evaluare critică a acestei propuneri, vezi Ledgeway 2012: §3.2). O astfel de analiză ar explica, pe de o parte, de ce limbile romanice au articol, dar latina nu şi, pe de altă parte, de ce latina poate viola LBC-ul, întrucât nu cunoaşte bariera (adică „phasehood") stabilită de stratul DP prezent în limbile dotate cu articol. Din această perspectivă, imposibilitatea subextracțiilor nominale în vigoare în limbile romanice poate fi înțeleasă pe baza noțiunii de „localitate", care atribuie natura ilicită a antepunerii la periferia stângă a DP-ului faptului că aceasta creează o deplasare considerată „prea" locală / scurtă şi, prin urmare, neeconomică. Multe sunt propunerile din literatura ştiințifică care recurg la un asemenea concept de antilocalitate (cf. Bošković 1994; 1997; 2005a; Ishii 1999; Saito, Murasugi 1999; Grohmann 2000; 2003; Abels 2003): aceste analize au în comun ideea că deplasarea trebuie să rezulte într-o urcare în afara domeniului minim imediat (adică în afara fazei), în felul acesta trecând cel puțin printr-o barieră (fazală) a tipului XP. Aşadar, într-o limbă de tip NP, precum latina (15a), subextracția unui adjectiv este permisă din moment ce NP nu constituie un domeniu minim sau o fază, astfel încât deplasarea observată nu este dependentă nici de antilocalitate, nici de Condiția de Impenetrabilitate a Fazei (eng. PIC). În acelaşi fel, într-o limbă de tip DP ca româna (15b) subextracția este negramaticală tocmai fiindcă violează antilocalitatea, aşa cum este şi urcarea prin ocolirea periferiei stângi, care ar viola PIC-ul ce impune ca deplasarea în afara fazei dominante să treacă prin marginea stângă a DP-ului.

(15) a. ***clarissimae*** [$_{NP}$ *testis* *uictoriae* ~~*clarissimae*~~]
glorioasă.SUPRL.GEN martor.NOM victorie.GEN
(lat., Cic. *Off.* 1.75)

b. (****glorioase***) [$_{DP}$ [$_{Spec}$ (****glorioase***)] [$_{D'}$ *un* [$_{NP}$ *martor al victoriei* ***glorioase***]]]
(ro.)

Altă posibilitate, tot din perspectiva tipologiei NP / DP, constă în asimilarea antepunerii nominale spre periferia stângă a structurilor propoziționale cu extracția-*wh* (Corver 1992): în acelaşi fel în care realizarea complementizatorului *that* sub (16a) impiedică aparent sintagma extrasă *who* să lege pozițiile sale intermediară şi de bază, un aşa-zis efect al tipului '*that*-trace', negramaticalitatea exemplului (16b) trebuie interpretată pe baza efectului de intervenție al articolului hotărât *the* care, la fel ca *that* sub (16a), impiedică urma sintagmei adjectivale *red* să fie legată de pozițiile sale intermediare şi superficiale. Totuşi, această analiză prevede eronat că extracția prin periferia stângă a tuturor sintagmelor, şi nu numai prin cea a DP-urilor, se dovedeşte negramaticală ori de câte ori şi centrul sintagmei este simultan lexicalizat. Cu toate acestea, Ledgeway (2012: §5.4.3.2) demonstrează că extracția prin specificatorul CP-lui este de fapt posibilă şi când poziția de centru este lexicalizată de un complementizator explicit.

(16) a. [***Who***] *do you think* [$_{CP}$ [$_{Spec}$ ~~*who*~~] [$_{C'}$ (*<u>*that*</u>) [$_{TP}$ [~~*who*~~] *spoke*?]]] (eng.);
cine crezi că vorbi

b. *[***Red***] *he bought* [$_{DP}$ [$_{Spec}$ ~~*red*~~] [$_{D'}$ <u>*the*</u> [$_{NP}$ [~~*red*~~] *book*]]] (eng.).
roşie cumpără -a carte

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

În linii mari, mai sunt probleme serioase cu ideea că contrastul latino-romanic în chestiune se poate reduce la distincția NP / DP. În primul rând, dacă latina nu dispune de stratul DP, atunci ne e greu să explicăm pozițiile de topic / focus periferice sistematic vizate de modificatori în domeniul local observate mai sus (pentru o discuție detaliată, vezi Ledgeway 2012: §5.4.3). În al doilea rând, studii recente ale lui Giusti şi Oniga (2006; 2007), ale lui Giusti şi Iovino (2011) şi ale lui Iovino (2011; 2012a,b) au arătat că expresiile nominale din latină proiectează un DP al cărui specificator găzduieşte demonstrative şi o proiecție periferică suplimentară care mai poate găzdui un constituent pragmatic marcat. În fine, interdicția totală asupra deplasării locale pe care o presupune teoria de antilocalitate pentru a explica gramaticalitatea relativă a subextracției din latină şi din limbile romanice se dovedeşte prea puternică, din moment ce exclude şi operația de *roll-up* independent motivată (adică, mutarea complementului în poziție de specificator) pentru a explica variația superficială privind parametrul poziției centrului (vezi Biberauer, Holmberg, Roberts, sub tipar).

Aşadar, deşi ni se pare necesar să conchidem că generalizarea empirică de bază referitoare la efectul inhibitor al LBC-ului, absent din latină, este legată de prezența / absența articolului în ambele limbi, în cele din urmă o asemenea de distincție nu se poate exprima în termenii distincției NP / DP. Nici nu e posibil, în lumina predicțiilor PIC-ului şi ale antilocalității, să susținem, cu paritate de condiții, că centrul D din latină (care nu legitimează articolul) este oarecum defectiv, neutralizând astfel natura de barieră (sau „phasehood") a DP-ului şi legitimând antepunerea periferică, pe când în limbile romanice acelaşi centru D (care legitimează articolul) este complet activ şi prin urmare constituie o barieră. În secțiunea următoare este prezentată o arbordare care explică distincția în chestiune şi declinul antepunerii periferice pe baza schimbării parametrului poziției centrului şi pe baza implicațiilor acestora asupra antilocalității care, pe rând, sunt corelate cu lexicalizarea implicită / explicită a pozițiilor funcționale de centru, precum determinanții.

3.2. *Propunere*

Spre deosebire de Bošković, argumentăm că expresiile nominale şi din latină şi din limbile romanice proiectează stratul DP şi că localitatea mutării este *a priori* limitată de PIC şi de antilocalitate. În cadrul acestor postulate, se pun două întrebări fundamentale:

(17) i. De ce antepunerea periferică a adjectivelor şi a altor adjuncți la SpecDP este licită în latină, dar nu în limbile romanice?
ii. De ce s-a pierdut antepunerea periferică în trecerea de la latină la limbile romanice?

Dat fiind că disponibilitatea antepunerii periferice nu se poate reduce la absența / prezența stratului DP şi a disponibilității simultane a articolelor, aceasta trebuie să fi rezultat din vreo altă diferență între latină şi limbile romanice. Această diferență, susținem, trebuie identificată cu parametrul centrului, a cărui fixare am constatat sub §2.1 că diferă în limbile analizate: în limbile romanice parametrul este indubitabil aliniat cu ordinea centru-complement, pe când în latină parametrul fluctuează între ambele ordini, ca urmare a faptului că ocupă o poziție intermediară în cursul dezvoltării de la ordinea complement-centru spre ordinea centru-complement. Pe rând, această diferență a parametrului centrului este în definitiv răspunzătoare pentru variația observată a antepunerii periferice, în măsura în care fixarea parametrului determină direct eventuala aplicare a antilocalității în limitarea deplasării.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

În special, presupunem că antilocalitatea nu reprezintă o restricție totală asupra tuturor cazurilor de deplasare locală, ci trebuie să fie parametrizată conform variației interlingvistice. O astfel de concluzie ni se impune deja pe baza analizei de sub §2.1 a ordinii cuvintelor gramatical liberă din latină, unde ordinea complement-centru a fost interpretată ca rezultat al unei operații de *roll-up* care deplasează complementul la poziția specificatorului în stânga centrului său (vezi 4b, 5b). Antilocalitatea, pe de altă parte, prevede ca *roll-up*-ul să fie exclus ca deplasare *a priori* prea locală / scurtă. Suspendarea antilocalității pare astfel să reprezinte un *sine qua non* pentru limbi precum latina ce manifestă ordinea complement-centru derivată prin mutarea de tip *roll-up*, conform propunerilor lui Kayne (1994: 47–48, 52–53) şi studiilor despre Final-Over-Final-Constraint (Biberauer, Holmberg, Roberts 2008; 2009; sub tipar; Biberauer, Newton, Sheehan 2009; Biberauer, Sheehan 2012). În schimb, în limbile romanice parametrul centrului se aliniază sistematic cu ordinea centru-complement, astfel încât *roll-up*-ul, şi prin urmare deplasarea locală, nu se produce niciodată în gramaticile acestor varietăți. Derivăm astfel din diferitele fixări ale parametrului poziției centrului o parametrizare concomitentă a rolului antilocalității în limitarea deplasării în ambele limbi, care trebuie înțeleasă, în cele din urmă, pe baza principiilor de economie şi de *markedness*. Pornind de la premisa necontroversată că ordinea complement-centru reprezintă opțiunea nemarcată şi cel mai puțin costisitoare, precum este indicat în mod explicit în analizele structurale (4a, 5a) unde ordinea centru-complement constituie ordinea subiacentă de bază, susținem că antilocalitatea se aplică în limbile caracterizate de ordinea centru-complement, ca opțiune *default*. În acelaşi măsură, dată fiind natura mai complexă a ordinii complement-centru de sub (4b, 5b), interpretăm suspendarea antilocalității ca opțiunea cel mai marcată care se impune numai în acele limbi unde gramatica recurge (sistematic sau opțional) la opțiunea marcată a deplasării de tip *roll-up*. Pe scurt, prevedem că eventuala aplicare a antilocalității decurge din distincția parametrică dintre ordinile centru-complement şi complement-centru: odată ce efectele potențiale ale antilocalității sunt anulate de probe pozitive ale ordinii complement-centru necesare pentru motivarea *roll-up*-ului, antilocalitatea nu se aplică în niciun caz legitimând astfel alte mutări scurte / locale, precum antepunerea periferică, contrar predicțiilor LBC-ului.

Revenind la întrebarea (17(i)), acum dispunem de o explicație principială a contrastelor latino-romanice din (18a-b): antilocalitatea se impune numai în limbile cu ordinea centru-complement, precum româna, unde exclude extracția adjectivelor ca *periculoasă* din (18b) la SpecDP, dar nu se aplică în limbile cu ordinea (parțială) complement-centru, precum latina, unde restricțiile potențiale asupra deplasării locale sunt anulate datorită necesității independente a deplasării de tip *roll-up* (cf. poziția complementului prenominal *rei publicae* din (18a)) pentru a satisface fixarea ordinii centru-complement).

(18) a. $[_{DP}\ [_{Spec}$ ***infestam***$]\ [_{NP}\ [_{Spec}$ *rei publicae*$]\ [_{N'}$ ~~*infestam*~~ *pestem* ~~*rei publicae*~~$]]]$
periculoasă.ACC lucru.DAT public.DAT plagă.ACC
(lat., Cic. *Cat.* 1.11)

b. $[_{DP}\ [_{Spec}$ (****periculoasă***$)]\ [_{D'}$ *o* $[_{NP}$ *plagă* ***periculoasă*** ~~*plagă*~~ *pentru stat*$]]]$
(ro.)

Acum suntem în măsură să oferim o soluție extrem de naturală pentru întrebarea (17(ii)). Mai succint spus, pierderea antepunerii periferice în trecerea de la latină la limbile romanice se dovedeşte a fi doar un efect secundar al inversării progresive a parametrului poziției centrului, a cărui fixare spre ordinea centru-complement semnalează pierderea *roll-up*-ului şi,

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

în acelaşi timp, pierderea concomitentă a tuturor deplasărilor locale conform predicţiilor antilocalităţii.

Va fi acum evident că disponibilitatea *roll-up*-ului şi cea a antepunerii periferice sunt legate în mod intim, întrucât prezenţa *roll-up*-ului presupune, cu paritate de condiţii, şi disponibilitatea antepunerii periferice. Aceasta constituie o predicţie tare ce trebuie explorată în profunzime în viitor pentru a se evalua validitatea sa. Totuşi, probe preliminare în favoarea acestei analize decurg din studiile lui Bošković (vezi, de pildă, studiul lui din 2005b) privind variaţia interlingvistică legată de gramaticalitatea subextracţiilor şi de aici a antepunerii periferice. În special, se stabileşte o corelaţie puternică între limbile care permit subextracţia şi *scrambling*-ul, operaţie de deplasare opţională care, după Bošković (2004), este lipsită de vreun sens pragmatico-semantic (aşadar, nu trebuie confundată cu topicalizarea / focalizarea), ce se aplică „for no reason at all". Este vorba de acelaşi tip de deplasare „gramatical liberă" (adică, *L(inearization)-movement*) care, după cum am constatat sub §2.1, caracterizează latina prin operaţia de *roll-up*. Pe scurt, latina aparţine acelor limbi precum sârbo-croata, rusa, japoneza şi hindi care ar manifesta o ordine a cuvintelor gramatical liberă (aici interpretată ca aplicarea opţională a *roll-up*-ului), pe care şi Bošković o consideră, deşi din motive diferite, o condiţie prealabilă pentru a legitima subextracţia.

3.2.1. *Reanaliză: roll-up ⇒ antepunere periferică*

Intercorelaţia dintre *roll-up* (*scrambling*) şi antepunerea periferică (subextracţia) primeşte o confirmare ulterioară graţie observaţiei că cele două operaţii sunt, în anumite cazuri, imposibil de distins una de alta, aşa încât cazurile iniţiale de *roll-up* se pot reanaliza ca antepunere periferică. În special, dată fiind natura textuală a dovezilor latine, nu putem şti mereu cu siguranţă dacă o anumită secvenţă reprezintă un exemplu de ridicare gramatical determinată lipsită de valoare pragmatică, adică *roll-up* (19a), sau un exemplu de ridicare pragmatic determinată în scopul focalizării / topicalizării, adică antepunere periferică (19b), din moment ce poziţia superficială a modificatorului, fie în specificatorul periferiei stângi a NP-ului (*roll-up*), fie în specificatorul periferiei stângi a DP-ului (antepunere periferică), se află totdeauna în partea stângă a centrului nominal.

(19) a. $[_{DP}\ [_{NP}\ [_{Spec}$ ***familiaris*** ***funeris***] *excusatio* ~~*familiaris funeris*~~]];
b. $[_{DP}\ [_{Spec}$ ***familiaris*** ***funeris***] $[_{NP}$ *excusatio* ~~*familiaris funeris*~~]].
domestic.GEN înmormântare.GEN scuză.NOM
„pretextul unui dezastru domestic" (lat., Cic. *Rab. Perd.* 8)

În plus, aşa cum a arătat Ledgeway (2012: §5.3.1.4), într-o perioadă arhaică, care nu ne este decât parţial accesibilă, modificatorii adjectivali şi nominali trebuie să se fi aflat în poziţia prenominală sub interpretările pragmatice nemarcate, dar se mutaseră în măsură predominantă în poziţia postnominală în momentul apariţiei celor mai multe texte antice, cu supravieţuirea poziţiei prenominale pentru interpretările focalizate / topicalizate marcate (cf. şi Langslow 2012). Aceste fapte primesc o explicaţie imediată pe baza concluziilor noastre despre interacţiunea *roll-up*-ului şi a antepunerii periferice. Faţă de pierderea progresivă a *roll-up*-ului din istoria latinei şi în trecerea la limbile romanice, este imediat evident cum operaţia de *roll-up* precedentă, ca principiu de linearizare strict gramatical lipsit de vreo valoare pragmatică ce plasa la origine complementele şi modifcatorii la stânga centrului lor asociat (19a), a fost progresiv reanalizată, deşi cu un oarecare grad de ambiguitate, ca ordine pragmatică marcată, care nu mai este derivată prin *roll-up,* ci tot mai mult prin antepunerea la

BDD-V1106 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

periferia stângă a sintagmei imediat dominante (19b). De fapt, această analiză este susținută independent de cercetarea lui Devine, Stephens (2006: cap. 4, 5) despre poziția argumentelor şi a modificatorilor din interiorul grupului nominal din proza clasică. Cei doi autori stabilesc că poziția derivată dinaintea centrului are tendința să fie corelată cu interpretările pragmatice marcate (topic / focus), cu foarte puține exemple de antepunere pragmatic nemarcată. Ledgeway (2012: §5.4.2) observă o distribuție asemănătoare privitoare la antepunerea parțială tot mai marcată a acuzativului cu infinitivul din texte neliterare care, după Adams (2005: 197–198, 204–205), este asociată sistematic cu o interpretare marcată (adică, de tip topic / focus) a materialului antepus. Ambele observații indică o reanalizare în curs a ordinilor arhaice parametric ambigue (Clark, Roberts 1993) produse prin *roll-up* ca fiind cazuri de antepunere periferică pragmatic determinată, adică o dezvoltare de la deplasarea în scopul linearizării (declanşată de o trăsătură formală / un diacritic ^) la deplasarea de tip A' (declanşată de o trăsătură pragmatică de tip *edge* („periferică")).

4. Concluzii

De multe ori s-a observat în literatura ştiințifică (cf. Uriagereka 1988: 113; Bošković 2003; 2004; 2005a,b; 2008; 2009) că limbile care încalcă LBC-ul n-au nici articole, conform unei observații empirice care este valabilă şi pentru contrastul latino-romanic discutat aici. Deşi am arătat cum acest contrast rezultă din parametrul centrului, responsabil pentru parametrizarea restricțiilor de antilocalitate asupra deplasării, mai rămâne de explicat ce importanță are disponibilitatea articolelor asupra legitimării antepunerii periferice (dacă are vreuna), şi cum această generalizare empirică se poate corela cu analiza subextracțiilor preconizată aici.

Conform unei observații tradiționale (Schwegler 1990), principala diferență tipologică între latină şi limbile romanice constă într-o distincție între morfologie şi sintaxă: pe când latina recurge prevalent la structurile sintetice, limbile romanice dotate cu o morfologie mai săracă exploatează cel mai mult structurile analitice (Ledgeway 2012: cap. 2, 4). Aceasta se poate observa simplu prin declinul progresiv al sistemului cazual, al formelor verbale sintetice şi al subordonării implicite, precum acuzativul cu infinitivul, în favoarea structurilor analitice axate pe categorii funcționale precum determinanții şi prepozițiile (*Roma**m** eo* ⇒ *merg **la** Rom**a***), auxiliarele (*plu**et*** ⇒ ***va** ploua*) şi complementizatorii (***eum** mentiri credo* ⇒ *cred **că** minte*). După Ledgeway (2012: cap. 2) interpretăm analicitatea ca o dezvoltare epifenomenală, adică analicitatea reprezintă manifestarea unei schimbări mai adânci, dar nu cauza acesteia. Până la urmă, tiparele analitice romanice nu reprezintă mai mult decât un reflex parțial al unei schimbări structurale mai profunde, interpretate aici ca fiind rezultatul unei rigidificări a parametrului poziției centrului (§2.1) şi rezultatul consecințelor acestui parametru pentru antilocalitate, care a dus la pierderea antepunerii la periferia stângă a DP-ului. Aceste schimbări formale ale parametrului centrului şi ale rolului diferit al structurii funcționale în ambele limbi dau impresia unor diferențe de configuraționalitate şi de structură funcțională în dezvoltarea de la latină la limbile romanice. În această privință, am constatat că, spre deosebire de latină, care explicitează de obicei pozițiile de specificator periferice prin *roll-up* şi antepunerea periferică (cf. 7c), limbile romanice explicitează de obicei pozițiile de centru corespunzătoare prin lexicalizarea categoriilor funcționale (cf. 7a), precum determinanții, auxiliarele şi complementizatorii, sau prin operațiile de deplasare a verbului / substantivului (cf. 7b) total absente din latină, conducând astfel la diferențe tipologice importante de sintaxă între latină şi limbile romanice, ce privilegiază o sintaxă de tip XP, respectiv o sintaxă de tip X.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

Conchidem, aşadar, că apariția articolelor nu este deloc cauza declinului antepunerii periferice, ci mai degrabă este legată doar indirect cu declinul acesta, în măsura în care ambele dezvoltări reprezintă reflexe independente ale schimbării de la o ordine complement-centru spre o ordine centru-complement. Această schimbare marchează o abatere de la o sintaxă latină caracterizată de marcarea termenilor subordonați, în care se deplasează diferiți constituenți subordonați la poziții de specificator periferice lexicale şi funcționale, în ciuda unei încălcări aparente a antilocalității, spre o sintaxă romanică caracterizată de marcarea centrelor, în care pozițiile de centre funcționale sunt explicitate tot mai mult prin lexicalizarea directă sau prin operația de deplasare. Apare astfel o corelație între ordinea complement-centru şi caracterul sintetic, pe de o parte, şi între ordinea centru-complement şi analiticitate, pe de alta (Bauer 1995: 166; Dryer 2009; Ledgeway 2011: 440–442), întrucât „left-branching morphological structures tend to become synthetic forms, whereas right-branching elements remain separate" (Bauer 1995: 125–126). Însemnată în acest sens este observația lui Ledgeway (2012: §5.4.2) că latina manifestă un grad de competție în diferite domenii ale gramaticii între ordinea moştenită centru-complement şi ordinea inovatoare centru-complement, unde centrul funcțional din ambele cazuri este sistematic nerealizat şi realizat la nivelul fonologic. De pildă, să considerăm următoarele exemple ce contrastează acuzativul cu infinitivul (20a), o construcție cu centrul la finalul grupului, introdusă printr-un complementizator nerealizat (cf. Cecchetto şi Oniga 2002), cu o structură finită introdusă printr-un complementizator explicit QUOD la începutul grupului (20b), şi expresiile nominale cazuale (21a), aici analizate ca sintagme postpoziționale al căror centru este constituit dintr-o postpoziție fonologic nerealizată (cf. Emonds 1985: 224), cu structurile prepoziționale introduse printr-o prepoziție explicită (21b):

(20) a. [[*tacitum te dicere* $_{V\text{-}TP}$] **Ø** $_{CP}$] *credo* (lat., Mart. 6.5.3);
tacit.ACC te zice cred
„cred că zici pe ascuns"

b. *scis enim* [$_{CP}$ ***quod*** [$_{V\text{-}TP}$ *epulum dedi*]] (lat., Petr. *Sat.* 71.9).
ştii căci că banchet.ACC dădui
„căci ştii că dădui un banchet"

(21) a. *Pompeius […] proficiscitur* [[*Canusium*] **Ø** $_{PP}$]
Pompei.NOM pleacă Canosa.ACC
„Pompei […] pleacă la Canosa" (lat., Caes. *B.C.* 1.24.1)

b. *miles* [$_{PP}$ ***ad*** [*Capuam*]] *profectus sum* (lat., Cic. *Sen.* 10).
soldat.NOM la Capua.ACC plecat sunt
„am plecat ca soldat la Capua"

Constatăm, aşadar, o dezvoltare paralelă în domeniile grupurilor frazale şi nominale, unde o structură arhaică cu ordinea complement-centru introdusă printr-un complementizator şi o adpoziție nerealizate este tot mai mult concurată, şi în cele din urmă total substituită, de o structură inovatoare cu ordinea centru-complement, introdusă printr-un complementizator şi, respectiv, o prepoziție explicite (vezi şi Dryer 2009: 198–199, 204). Acelaşi fenomen se observă în legătură cu dezvoltarea DP-ului, care trece de la o structură cu centrul nerealizat la finalul grupului (latina lipsită de articole) spre o structură cu centrul realizat la începutul grupului (limbile romance dotate cu articole).

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Abels, Klaus, 2003, *Successive Cyclicity, Anti-locality, and Adposition Stranding*. Universitatea din Connecticut, Storrs, teză inedită.

Adams, James, 1971, „A type of hyperbaton in Latin prose", *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 197, p. 1–16.

Adams, James, 1976a, „A typological approach to Latin word order", *Indogermanische Forschungen*, 81, p. 70–99.

Adams, James, 1976b, *The text and language of a vulgar Latin chronicle (Anonymus Valesianus II)*, Bulletin Supplement No 36, Universitatea din Londra, Institute of Classical Studies.

Adams, James, 2005, „The accusative + infinitive and dependent *Quod-/Quia*-clauses: The evidence of non-literary Latin and Petronius",, în Sander Kiss, Luca Mondin, Giampaolo Salvi (eds), *Latin et langues romanes: Études de linguistique offertes à József Herman à l'occasion de son 80ème anniversaire*, Tübingen, Niemeyer, p. 195–206.

Bauer, Brigitte, 1995, *The emergence and development of SVO patterning in Latin and French*, Oxford, Oxford University Press.

Bauer, Brigitte, 2009, „Word order", în Philip Baldi, Pierluigi Cuzzolin (eds), *New perspectives on historical Latin syntax. Volume 1. Syntax of the Sentence*, Berlin / New York, Mouton de Gruyter, p. 241–316.

Belletti, Adriana, 1990, *Generalized verb movement*, Turin, Rosenberg & Sellier.

Biberauer, Theresa, Anders Holmberg, Ian Roberts, 2008, „Structure and linearization in disharmonic word orders", în Charles Chang, Hannah Haynie (eds), *Proceedings of the 26th West Coast Conference on Formal Linguistics*, Somerville, MA, Cascadilla Proceedings Project, p. 96–104.

Biberauer, Theresa, Anders Holmberg, Ian Roberts (2009). „Linearization and the architecture of grammar: A view from the Final-Over-Final Constraint', în Vincenzo Moscati, Emilio Servidio (ed.), *StiL - Studies in Linguistics (Proceedings of XXXV Incontro di Grammatica Generativa)*, 3, p. 78–91.

Biberauer, Theresa, Anders Holmberg, Ian Roberts, sub tipar, „A syntactic universal and its consequences", *Linguistic Inquiry*.

Biberauer, Theresa, Newton, Glenda, Michell Sheehan, 2009, „Limiting synchronic and diachronic variation and change: The Final-over-Final Constraint", *Language and Linguistics*, 10, p. 701–43.

Biberauer, Theresa, Ian Roberts, 2005, „Changing EPP parameters in the history of English; Accounting for variation and change", în William van der Wurff (ed.), *Journal of English Language and Linguistics (Special Issue on Word Order Change)*, 9, p. 5–46.

Biberauer, Theresa, Ian Roberts, (2008), „Cascading parameter changes: Internally-driven change in Middle and Early Modern English", în Þorhallur Eyþórsson (ed.), *Grammatical change and linguistic theory*, Amsterdam / Philadelphia, Benjamins, p. 79–133.

Biberauer, Theresa, Michelle Sheehan, 2012, „Disharmony, antisymmetry, and the Final-over-Final Constraint", în Valmala Elguea Myriam Extebarria (ed.). *Ways of structure building*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 206–244.

Bošković, Željkjo, 1994. „D-structure, θ-criterion, and movement into θ-positions", *Linguistic Analysis*, 24, p. 247–286.

Bošković, Željkjo, 1997, *The syntax of nonfinite complementation: An economy approach*, Cambridge Mass., MIT Press.

Bošković, Željkjo, 2003, „On left branch extraction", în Peter Kosta, Joanna Błaszczak, Jens Frasek, Ljudmila Geist, Marzena Żygis (eds), *Investigations into formal Slavic linguistics*, Berlin, Peter Lang, p. 543–577.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

Bošković, Željkjo, 2004, 'Topicalization, focalization, lexical insertion, and scrambling", *Linguistic Inquiry*, 35, p. 613–638.
Bošković, Željkjo, 2005a, 'On the locality of left branch extraction and the structure of NP", *Studia Linguistica*, 59, p. 1–45.
Bošković, Željkjo, 2005b, „Left branch extraction, structure of NP, and scrambling", în Joachim Sabel, Mamoru Saito (eds), *The free word order phenomenon: Its syntactic sources and diversity*, Berlin / New York, Mouton de Gruyter, p. 13–73.
Bošković, Željkjo, 2008, „What will you have, DP or NP?", în Emily Elfner, Martin Walkow (eds), *Proceedings of the thirty-ninth Annual North East Linguistic Society*, Universitatea din Massachusetts, Amherst, GLSA, p. 101–114.
Bošković, Željkjo, 2009, „More on the no-DP analysis of article-less languages", *Studia Linguistica*, 63, p. 187–203.
Bošković, Željkjo, Jon Gajewski, 2011, „Semantic correlates of the NP / DP parameter", în Suzi Lima, Kevin Mullin, Brian Smith (ed.), *Proceedings of the thirty-ninth Annual North East Linguistic Society*, Universitatea din Massachusetts, Amherst, GLSA, p. 121–134.
Cecchetto, Carlo, Renato Oniga, 2002, „Consequences of the analysis of Latin infinitival clauses for the Theory of Case and Control", *Lingue e linguaggio*, 1, p. 151–189.
Cinque, Guglielmo, 1999, *Adverbs and functional heads. A cross-linguistic perspective*, Oxford, Oxford University Press.
Clackson, James, Geoffrey Horrocks, 2007, *The Blackwell history of the Latin language*, Oxford, Blackwell.
Clark, Robin, Ian Roberts, 1993, „A computational approach to language learnability and language change", *Linguistic Inquiry*, 24, p. 299–345.
Cornilescu, Alexandra, Alexandru Nicolae, 2011, „On the syntax of Romanian definite phrases. Changes in the patterns of definiteness cheching", în: Petra Sleeman, Harry Perridon (eds), *The noun phrase in Romance and Germanic. Structure, variation, and change,* Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 193−221.
Corver, Norbert, 1992, „Left branch extraction', *North East Linguistic Society*, 22, p. 67–84.
Devine, Andrew, Laurence Stephens (2006), *Latin word order. Structured meaning and information*, Oxford, Oxford University Press.
Dryer, Matthew, 2009, „The branching direction theory of word order correlations revisited', în Sergio Scalise, Elisabetta Magni, Antonietta Bisetto (ed.), *Universals of language today*, Berlin, Springer, p. 185–207.
Emonds, , 1985, *A unified theory of syntactic categories*, Dordrecht, Foris.
Giusti, Giuliana, Renato Oniga, 2006, „La struttura del sintagma nominale latino", în Renato Oniga, Luigi Zennaro (ed.), *Atti della Giornata di linguistica latina, Venezia, 7 maggio 2004*, Venezia, Cafoscarina, p. 71–99.
Giusti, Giuliana, Renato Oniga, 2007, „Core and [eriphery in the Latin noun phrase", în Gérald Purnelle, Joseph Denooz (ed.), *Ordre et cohérence en latin. Communications présentées au 13e colloque international de linguistique latine (Bruxelles-Liège, 4–9 avril 2005*, Geneva, Droz, p. 81–95.
Giusti, Giuliana, Rossella Iovino, 2011, „Evidence for a split DP in Latin", *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 21, p. 111–129.
Grohmann, Kleanthes, 2000, *Prolific peripheries: A radical view from the left*, Universitatea din Maryland, College Park, teză inedită.
Grohmann, Kleanthes, 2003, *Prolific domains: On the anti-locality of movement dependencies*, Amsterdam / Philadelphia, Benjamins.
Hale, Ken, 1983, „Warlpiri and the grammar of non-configurational languages", *Natural Language and Linguistic Theory*, 1, p. 5–47.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

Herman, József, 1985, „La disparition de la déclinaison latine et l'évolution du syntagme nominal », în Christian Touratier (ed.), *Syntaxe et latin. Actes du II*^{ème} *congrès international de linguistique latine. Aix-en-Provence, 28–31 mars 1983*, Marseille, Universitatea din Provence, 345–360.
Herman, József, 2000, *Vulgar Latin*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
Iovino, Rossella, 2011, „Word order in Latin nominal expressions. The syntax of demonstratives", în Renato Oniga, Rossella Iovino, Giuliana Giusti (eds), *Formal linguistics and the teaching of Latin. Theoretical and applied perspectives in comparative grammars*, Newcastle Upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, p. 51–64.
Iovino, Rossella, 2012a, *La sintassi delle espressioni nominali latine*, Universitatea din Veneția, teză inedită.
Iovino, Rossella, 2012b, *La sintassi dei modificatori nominali in latino*, München, Lincom.
Ishii, Toru, 1999, „Cyclic spell-out and the that-t effects", în Sonya Bird, Andrew Carnie, Jason Haugen, Peter Norquest (eds), *Proceedings of the West Coast Conference on Formal Linguistics 18*, Somerville, Cascadilla, p. 220–231.
Kayne, Richard, 1994, *The antisymmetry of syntax*, Cambridge, Mass., MIT Press.
Langslow, David, 2012, „*Praetor Urbanus – Urbanus Praetor*: Some aspects of attributive adjective placement in Latin", în Philomen Probert, Andreas Willi (eds), *Laws and rules in Indo-European*, Oxford, Oxford University Press, p. 279–312.
Ledgeway, Adam, 2011, „Morphosyntactic typology and change", în Martin Maiden, John Charles Smith, Adam Ledgeway (eds), *The Cambridge history of the Romance languages. Volume 1: Structures*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 382–471, 724–734.
Ledgeway, Adam, 2012, *From Latin to Romance. Morphosyntactic typology and change*, Oxford, Oxford University Press.
Longobardi, Giuseppe, 1994, „Reference and proper names: A theory of N-movement in syntax and logical form", *Linguistic Inquiry*, 25, p. 609–665.
Nicolae, Alexandru, 2013, *Types of ellipsis in Romanian*, teză de doctorat, Universitatea din București și Universitatea din Cambridge.
Oniga, Renato, 2004, *Il latino. Breve introduzione linguistica*, Milano, Franco Angeli.
Poletto, Cecilia, 2014, *Word order in old Italian*, Oxford, Oxford University Press.
Powell, Jonathan, 2010, „Hyperbaton and register in Cicero", în Eleanor Dickey, Anna Chahoud (eds), *Colloquial and literary Latin*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 163–185.
Rizzi, Luigi, 1982, *Issues in Italian syntax*, Dordrecht, Foris.
Ross, John Robert, 1967, *Constraints on variables in syntax*, MIT, teză inedită.
Saito, Mamoru, Keiko Murasugi, 1999, „Subject predication within IP and DP", în Kyle Johnson, Ian Roberts (eds), *Beyond principles and parameters*, Dordrecht, Kluwer, p. 167–188.
Uriagereka, Juan, 1988, *On government*, Universitatea din Connecticut, teză inedită.
Väänänen, Veikko, 1982, *Introduzione al latino volgare*, Bologna, Pàtron.

THE HEAD PARAMETER AND ITS PRAGMATIC EFFECTS IN THE PASSAGE FROM LATIN TO ROMANCE

(*Abstract*)

Discontinuous structures produced by pragmatically-induced edge-fronting (traditionally termed hyperbaton) represent one of the most distinctive features of Latin with regard to Romance. Here I develop an account which derives the relevant distinction and decline of edge-fronting from changes in the head parameter and its implications for the application or otherwise of antilocality in constraining movement. In particular, I argue that antilocality is not a blanket constraint on all instances of local movement, but should

BDD-V1106 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)

be parametrized across languages. This is already independently forced upon us by the analysis of grammatically free word order in Latin, where head-finality is interpreted as the output of a *roll-up* operation that raises the complement to the specifier to the left of its selecting head (cf. Ledgeway 2012: ch. 5). Antilocality, however, predicts that *roll-up* should be excluded as a movement which is *a priori* too local / short. The suspension of antilocality therefore appears to constitute a *sine qua non* for languages like Latin which exhibit head-final orders derived through *roll-up* movement, whereas in Romance the head parameter is consistently aligned with the head-initial setting such that *roll-up*, and hence antilocal movement, never arises in the grammars of these varieties. We thus naturally derive from the different settings of the head parameter a concomitant parametrization in the role of antilocality in constraining movement in the two languages ultimately to be understood in terms of economy and markedness. In short, we predict that the application or otherwise of antilocality is parasitic on the head-initial vs head-final parametric distinction: once its potential effects are quashed by the positive evidence of head-finality required to motivate *roll-up*, it fails to apply across the board licensing other short / local movements such as edge-fronting in apparent violation of the Left Branch Condition. Put succinctly, the loss of edge-fronting in the passage from Latin to Romance turns out simply to be a side-effect of the gradual reversal in the head parameter, whose ultimate head-initial setting signals the loss of *roll-up* and, with it, the concomitant loss of all local movements in accordance with the predictions of antilocality.

BDD-V1106 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:03 UTC)